

The Role of Constitutional Law in Regulating Digital Governance: A Comparative Study of Iran, Estonia, and the European Union

Kamran Yeganegi *

Assistant Professor, Department of Industrial Engineering, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran.

Farzin Afrouz

Assistant Professor, Department of Public Law, Faculty of Law, Ghazali Institute of Higher Education, Qazvin, Iran.

Abstract

Context and Purpose :The rapid evolution of digital technologies has reshaped fundamental constitutional concepts such as privacy, freedom of expression, and the right of access to information, turning digital governance into one of the major challenges of contemporary legislation. Given the legal gaps in Iran and, in contrast, the structural advancements in Estonia and the European Union, this study aims to conduct a comparative constitutional analysis of how these three systems regulate digital governance and to explain the institutional implications of their differences.

Methodology: This study employs a qualitative research design based on a comparative constitutional analysis approach. Data were collected through the examination of legal documents, constitutional court decisions, digital policy frameworks, and credible academic sources. Data analysis was conducted using qualitative content analysis and three-phase coding (open, axial, and selective), supported by the principle of triangulation to enhance the validity and reliability of the findings.

Findings: The comparative assessment reveals that constitutional structures play a decisive role in shaping digital governance. Despite the latent capacities of its Constitution, Iran lacks explicit frameworks for the protection of digital rights and independent supervisory institutions, with a security-oriented approach dominating policy-making. In contrast, Estonia provides a citizen-centric and trust-enhancing model by embedding digital rights in its Constitution and establishing transparent digital infrastructures. The European Union, through comprehensive regulations such as the General Data Protection Regulation (GDPR) and the Digital Services Act (DSA), has developed a rights-based and accountable system for data protection and digital governance.

Conclusion: The findings indicate that the success of digital governance depends on the explicit recognition of digital rights in constitutional law, the existence of independent oversight bodies, and institutional transparency. Considering the structural differences identified, Iran requires fundamental reforms, the adoption of a comprehensive digital rights law, the strengthening of oversight mechanisms, and the contextualized use of Estonia's and the EU's experiences to achieve effective digital governance within the framework of its national values.

* Corresponding Author: yeganegi@iauz.ac.ir

How to Cite: Yeganegi, K. and Afrouz, F. (2026). The Role of Constitutional Law in Regulating Digital Governance: A Comparative Study of Iran, Estonia, and the European Union". *Journal of Comparative Public Administration*, 4(1), 43-58. [Doi: 10.22098/cpa.2025.18540.1128](https://doi.org/10.22098/cpa.2025.18540.1128).

Keywords: Constitutional law, digital governance, data protection, comparative analysis, Estonia, European Union, Iran

Extended Abstract

Extended Abstract

The Role of Constitutional Rights in Regulating Digital Governance: A Comparative Analysis of Iran, Estonia, and the European Union

The rapid expansion of digital technologies, including the Internet, artificial intelligence, blockchain, and data-driven platforms, has transformed governance structures and redefined interactions among governments, citizens, and private actors. These developments have created unprecedented opportunities for innovation, economic growth, and public participation while simultaneously generating significant challenges related to privacy protection, cybersecurity, freedom of expression, and data governance. As a result, constitutional law has increasingly become a critical foundation for regulating digital governance and safeguarding fundamental rights in the digital era. Despite the growing importance of this issue, limited comparative research has examined how constitutional frameworks shape digital governance across different legal and institutional contexts. This study aims to analyze the role of constitutional rights in regulating digital governance through a comparative examination of Iran, Estonia, and the European Union and to identify lessons that can contribute to the development of a more effective and rights-based digital governance framework in Iran.

This research adopts a qualitative, comparative, and analytical approach grounded in comparative constitutional analysis. The study examines three legal systems selected according to their constitutional structures, levels of digital development, and governance models. Data were collected through documentary and legal analysis of constitutional texts, digital governance policies, regulatory frameworks, judicial decisions, official reports, and scholarly literature. The primary sources included the Constitution of the Islamic Republic of Iran, the Constitution of Estonia, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the General Data Protection Regulation (GDPR), the Digital Services Act (DSA), the Data Governance Act (DGA), and official digital governance initiatives such as the Estonian e-Government ecosystem. Data were analyzed using qualitative content analysis and systematic comparative methods to identify key concepts, institutional mechanisms, accountability structures, and constitutional principles relevant to digital governance.

The findings indicate that constitutional frameworks play a decisive role in shaping digital governance policies and determining the balance between state authority, technological innovation, and citizens' rights. The analysis reveals substantial differences among the three cases. In Iran, although constitutional provisions emphasize national sovereignty, human dignity, and privacy protection, the absence of explicit digital rights, comprehensive data protection legislation, and independent supervisory institutions has limited the effective implementation of constitutional guarantees in the digital sphere. Consequently, digital governance policies have largely developed within a security-oriented framework, often prioritizing control and regulation over citizen empowerment and digital rights protection.

In contrast, Estonia has successfully integrated constitutional principles with digital innovation. The Estonian constitutional framework, supported by advanced digital infrastructure and transparent governance mechanisms, has enabled the development of one of the world's most successful digital states. Initiatives such as digital identity systems, e-Residency, and online voting have strengthened public trust, expanded citizen participation, and enhanced administrative efficiency. The presence of independent oversight institutions and strong data protection mechanisms has further contributed to the legitimacy and effectiveness of Estonia's digital governance model.

At the supranational level, the European Union has established a comprehensive rights-based framework for digital governance through legal instruments such as the GDPR, DSA, and DGA. These regulations are rooted in the Charter of Fundamental Rights and emphasize principles including informed consent, transparency, accountability, data protection, freedom of expression, and the right to privacy. Strong legislative and judicial institutions ensure consistent enforcement across member states and provide effective mechanisms for balancing technological innovation with the protection of fundamental rights.

Comparative analysis demonstrates that successful digital governance depends on three interconnected pillars: the constitutional recognition of digital rights, the existence of independent and accountable regulatory institutions, and transparency in digital processes and data management. Countries and governance systems that effectively institutionalize these elements are better positioned to promote public trust, democratic participation, innovation, and digital inclusion while maintaining cybersecurity and regulatory effectiveness.

The study concludes that Iran possesses important constitutional capacities for supporting digital rights through existing provisions related to privacy, human dignity, and freedom of expression. However, realizing this potential requires substantial legal and institutional reforms. Key policy recommendations include the adoption of a comprehensive personal data protection law, the establishment of an independent data protection authority, the explicit recognition of digital rights within constitutional and legislative frameworks, the enhancement of transparency and accountability mechanisms, and the transition from a predominantly security-oriented governance approach toward a rights-based and citizen-centered model.

The primary contribution of this research lies in its three-level comparative analysis of constitutional law and digital governance across Iran, Estonia, and the European Union. By examining constitutional structures, institutional arrangements, and policy instruments simultaneously, the study provides a comprehensive framework for understanding how constitutional rights can serve as a foundation for legitimate, effective, and accountable digital governance. The findings offer practical guidance for policymakers seeking to align digital transformation initiatives with constitutional principles while preserving national values and strengthening the protection of citizens' fundamental rights in the digital age.

Keywords: Constitutional Rights, Digital Governance, Digital Constitutionalism, Data Protection, Privacy Rights, Freedom of Expression, Estonia, European Union, Iran, Comparative Constitutional Analysis.

Keywords: Constitutional Rights, Digital Governance, Digital Constitutionalism, Data Protection, Privacy Rights, Freedom of Expression, Estonia, European Union, Iran, Comparative Constitutional Analysis

نقش حقوق اساسی در تنظیم حکمرانی دیجیتال: مقایسه تطبیقی بین ایران، استونی و اتحادیه اروپا

سید کامران یگانگی*^{id}

استادیار، گروه مهندسی صنایع، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

فرزین افروز^{id}

استادیار، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، موسسه آموزش عالی غزالی، قزوین، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۴۳-۵۸

چکیده

زمینه و هدف: تحول سریع فناوری‌های دیجیتال، مفاهیم بنیادین حقوق اساسی همچون حریم خصوصی، آزادی بیان و حق دسترسی به اطلاعات را دستخوش تغییر کرده و حکمرانی دیجیتال را به یکی از چالش‌های اصلی قانون‌گذاری معاصر تبدیل کرده است. با توجه به خلأهای حقوقی در ایران و در مقابل، پیشرفت‌های ساختاری در استونی و اتحادیه اروپا، هدف این پژوهش تحلیل تطبیقی سازوکارهای حقوق اساسی این سه نظام در تنظیم حکمرانی دیجیتال و تبیین پیامدهای نهادی این تفاوت‌ها است.

روش‌شناسی: این پژوهش یک مطالعه کیفی با رویکرد تحلیل تطبیقی حقوق اساسی است. داده‌ها از طریق بررسی اسناد قانونی، آرای نهادهای قضایی، سیاست‌نامه‌های دیجیتال و منابع علمی معتبر گردآوری شده‌اند. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و کدگذاری سه‌مرحله‌ای (باز، محوری، انتخابی) و با بهره‌گیری از اصل مثلث‌سازی (Triangulation) به‌منظور افزایش روایی و پایایی انجام شده است.

یافته‌ها: بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که ساختار حقوق اساسی هر نظام، نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری حکمرانی دیجیتال دارد. ایران با وجود ظرفیت‌های قانون اساسی، فاقد چارچوب‌های مشخص حمایت از حقوق دیجیتال و نهادهای نظارتی مستقل است و رویکرد امنیت‌محور بر سیاست‌گذاری غلبه دارد. در مقابل، استونی با تضمین حقوق دیجیتال در قانون اساسی و ایجاد زیرساخت‌های شفاف، الگویی شهروندمحور و اعتمادزا ارائه می‌کند. اتحادیه اروپا نیز با مقررات فراگیر مانند مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها و قانون خدمات دیجیتال نظامی مبتنی بر حقوق محوری، پاسخگویی و حفاظت از داده‌ها ایجاد کرده است.

نتیجه‌گیری: پژوهش حاضر نشان می‌دهد که موفقیت حکمرانی دیجیتال در گرو صراحت حقوق دیجیتال در قانون اساسی، نهادهای مستقل نظارتی و شفافیت نهادی است. با توجه به تفاوت‌های ساختاری، ایران برای گذار به حکمرانی دیجیتال مؤثر نیازمند اصلاحات

* نویسنده مسئول: veganegi@iauz.ac.ir

نحوه ارجاع دهی: یگانگی، سید کامران و افروز، فرزین. (۱۴۰۵). نقش حقوق اساسی در تنظیم حکمرانی دیجیتال: مقایسه تطبیقی بین ایران،

استونی و اتحادیه اروپا. *مدیریت دولتی تطبیقی*، ۴(۱)، ۴۳-۵۸. [Doi: 10.22098/cpa.2025.18540.1128](https://doi.org/10.22098/cpa.2025.18540.1128)

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. © ۱۴۰۵. ناشر این مقاله، دانشگاه محقق اردبیلی است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

بنیادین، تدوین قانون جامع حقوق دیجیتال، ارتقای سازوکارهای نظارتی و بهره‌گیری هوشمندانه از تجربیات استونی و اتحادیه اروپا، در چارچوب ارزش‌های ملی خود است.)
کلیدواژه‌ها: حقوق اساسی، حکمرانی دیجیتال، حفاظت از داده‌ها، مقایسه تطبیقی، استونی، اتحادیه اروپا، ایران.

مقدمه

پیشرفت‌های فناوری دیجیتال، از جمله گسترش اینترنت، هوش مصنوعی، بلاکچین و اینترنت اشیا، فضای مجازی را به‌عنوان عرصه‌ای نوین برای حکمرانی معرفی کرده است. این تحولات، روش‌های تعامل دولت‌ها، شهروندان و بخش خصوصی را به‌طور اساسی بازتعریف کرده و نظام‌های حقوقی سنتی را با چالش‌های بی‌سابقه‌ای مواجه ساخته‌اند (Castells, 2010). ظهور فضای مجازی، نه‌تنها فرصت‌هایی برای نوآوری و توسعه اقتصادی ایجاد کرده، بلکه تهدیدهایی مانند نقض حریم خصوصی، جرایم سایبری و سوءاستفاده از داده‌ها را نیز به همراه داشته است (Solove, 2020). این شرایط، ضرورت تدوین یا بازنگری چارچوب‌های حقوقی را برای تنظیم روابط در فضای دیجیتال برجسته می‌کند. بدون وجود قوانین منسجم و به‌روز، خطر نقض حقوق اساسی شهروندان، مانند حریم خصوصی و آزادی بیان، افزایش می‌یابد و اعتماد عمومی به نظام‌های حکومتی تضعیف می‌شود. این امر به‌ویژه در کشورهایی با زیرساخت‌های دیجیتال در حال توسعه، مانند ایران، اهمیت بیشتری دارد، جایی که خلأهای حقوقی می‌توانند مانع از بهره‌برداری کامل از پتانسیل‌های فناوری شوند (امامی و زرگوش، ۱۳۸۷).

حکمرانی دیجیتال به مجموعه سیاست‌ها، قوانین و رویه‌هایی اشاره دارد که تعاملات در فضای مجازی را تنظیم می‌کنند. برخلاف حکمرانی سنتی که بر ساختارهای متمرکز و فیزیکی متکی است، حکمرانی دیجیتال به دلیل ماهیت غیرمتمرکز، جهانی و پویای فضای مجازی، چالش‌های منحصربه‌فردی دارد (DeNardis, 2020). این نوع حکمرانی باید تعادلی بین نیازهای متضاد، از جمله کنترل دولتی برای تضمین امنیت سایبری، حمایت از نوآوری‌های فناورانه و حفاظت از حقوق شهروندان، ایجاد کند. حقوق اساسی، مانند آزادی بیان، حریم خصوصی و حق دسترسی به اطلاعات، به‌عنوان اصول بنیادین، نقش محوری در تنظیم این تعادل ایفا می‌کنند (European Union, 2018). این حقوق نه‌تنها چارچوبی برای محدود کردن قدرت دولت فراهم می‌کنند، بلکه به‌عنوان مبنایی برای ایجاد اعتماد عمومی و تقویت مشارکت شهروندان در فرآیندهای دیجیتال عمل می‌کنند. فقدان توجه به این اصول می‌تواند به محدودیت‌های غیرضروری یا نقض حقوق منجر شود.

کشورها با توجه به ساختارهای حقوقی، سیاسی و فرهنگی خود، رویکردهای متفاوتی به حکمرانی دیجیتال دارند. ایران با قانون اساسی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و رویکرد نظارت‌محور، استونی با نظام دیجیتال شفاف و پیشرو، و اتحادیه اروپا با چارچوب‌های حقوق محور و نهادگرا، نمونه‌هایی متنوع از این رویکردها را ارائه می‌دهند (Kalvet, 2012). ایران به دلیل تأکید بر حاکمیت ملی و ارزش‌های فرهنگی، رویکردی محتاطانه به فضای دیجیتال دارد که گاهی به محدودیت‌های گسترده منجر می‌شود. استونی، با پروژه‌هایی مانند e-Estonia، نمونه‌ای موفق از شفافیت و دسترسی دیجیتال ارائه کرده است که ریشه در قانون اساسی آن دارد. اتحادیه اروپا نیز با مقرراتی مانند مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها، الگویی جهانی برای حفاظت از داده‌ها و حریم خصوصی ایجاد کرده است. مقایسه تطبیقی

این سه نظام می‌تواند بینش‌های ارزشمندی برای طراحی سیاست‌های متعادل در ایران فراهم کند، به‌ویژه با توجه به تفاوت‌های ساختاری در قوانین اساسی و شیوه‌های اجرای آن‌ها.

چالش اصلی این است که چگونه می‌توان بین حفاظت از حقوق اساسی، مانند حریم خصوصی، آزادی بیان و حق دسترسی به اطلاعات، و نیازهای حکمرانی دیجیتال، مانند امنیت سایبری، نظارت و توسعه فناوری، تعادل برقرار کرد؟ فقدان این تعادل می‌تواند پیامدهای حقوقی و اجتماعی جدی، از جمله نقض حقوق شهروندان، کاهش اعتماد عمومی و مانع‌تراشی برای نوآوری، به همراه داشته باشد (امامی و زرگوش، ۱۳۸۷). این مسئله در ایران به دلیل خلأهای حقوقی، فقدان نهادهای نظارتی مستقل و زیرساخت‌های دیجیتال محدود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

با وجود گسترش حکمرانی دیجیتال در سطح جهانی، قوانین اساسی بسیاری از کشورها—از جمله ایران—هنوز فاقد چارچوب‌های شفاف برای حفاظت از حقوق دیجیتال، تنظیم قدرت پلتفرم‌ها، تضمین استقلال نهادهای ناظر، و ایجاد تعادل میان امنیت و آزادی‌های بنیادین هستند. ایران به‌خصوص با دو چالش مشخص مواجه است:

الف) عدم تصریح حقوق دیجیتال در قانون اساسی و فقدان نهادهای نظارتی مستقل،
 ب) غلبه رویکرد امنیت‌محور بر سیاست‌گذاری دیجیتال که موجب تضعیف حریم خصوصی، آزادی بیان و مشارکت شهروندی می‌شود.

از سوی دیگر، استونی با پیوند ساختاری میان قانون اساسی و فناوری و اتحادیه اروپا با رویکرد حقوق‌محور و مقرراتی مانند مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها توانسته‌اند «مدل‌های قابل‌سنجش» از حکمرانی دیجیتال شفاف ارائه کنند.

این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که چارچوب‌های اساسی حقوقی نقش مستقیم در موفقیت یا ناکارآمدی حکمرانی دیجیتال دارند.

مرور ادبیات نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌های بین‌المللی بر نظام‌های غربی متمرکزند، و هنوز مطالعه‌ای نظام‌مند که تأثیر ساختارهای حقوق اساسی ایران را در مقایسه با الگوهای موفق دیجیتال بررسی کند، ارائه نشده است.

همچنین هیچ مطالعه تطبیقی عمیقی وجود ندارد که تفاوت‌های نهادی، مفهومی و اجرایی میان ایران، استونی و اتحادیه اروپا را در حوزه حکمرانی دیجیتال تحلیل کرده باشد.

این پژوهش سه نوآوری مشخص دارد:

- ارائه یک مقایسه تطبیقی سه‌سطحی میان ایران، استونی و اتحادیه اروپا از منظر حقوق اساسی و حکمرانی دیجیتال.
- تحلیل نقش ساختارهای اساسی حقوقی در شکل‌دهی سیاست‌های دیجیتال، نه صرفاً قوانین عادی یا مقررات.
- پیشنهاد چارچوب اصلاحات حقوقی برای ایران که بر پایه تجربه‌های موفق و متناسب‌سازی با ارزش‌های بومی و اسلامی ارائه شده است.

این نوآوری‌ها پژوهش حاضر را از مطالعات پیشین متمایز می‌کند و آن را از یک بررسی حقوقی صرف، به یک تحلیل نهادی و سیاستی با قابلیت اجرا ارتقا می‌دهد.

هدف این پژوهش، تحلیل تطبیقی نقش حقوق اساسی در تنظیم حکمرانی دیجیتال در سه نظام حقوقی ایران، استونی و اتحادیه اروپا است. این مطالعه به دنبال شناسایی نقاط قوت و ضعف هر نظام، بررسی تأثیر ساختارهای حقوقی بر سیاست‌گذاری دیجیتال و ارائه درس‌آموخته‌هایی برای بهبود چارچوب‌های حقوقی در ایران، با توجه به ارزش‌های ملی و اسلامی، است.

این مقاله ابتدا ادبیات موضوع را مرور می‌کند تا چارچوب نظری پژوهش را ترسیم کند. سپس روش تحقیق را شرح می‌دهد، یافته‌های حاصل از تحلیل تطبیقی را ارائه می‌کند و در نهایت با نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی برای سیاست‌گذاری در ایران به پایان می‌رسد.

مطالعه ادبیات

مرور مفاهیم بنیادین

حقوق اساسی به مجموعه قواعد و اصولی اشاره دارد که ساختار قدرت سیاسی را تعریف کرده و حقوق بنیادین شهروندان، مانند آزادی بیان، حریم خصوصی و حق دسترسی به اطلاعات را تضمین می‌کند (Rosenfeld, 2010). این اصول، مشروعیت اقدامات دولت را تأمین کرده و چارچوبی برای محدود کردن قدرت و حمایت از شهروندان فراهم می‌کنند.

حکمرانی دیجیتال به استفاده دولت‌ها از فناوری برای ارائه خدمات عمومی، تنظیم داده‌ها و مدیریت فضای مجازی اطلاق می‌شود (DeNardis, 2020). این نوع حکمرانی به دلیل ماهیت غیرمتمرکز و جهانی فضای مجازی، چالش‌هایی نوین ایجاد کرده است.

رابطه حقوق اساسی و حکمرانی دیجیتال در بازتعریف حقوق سنتی در بستر دیجیتال نمود می‌یابد؛ برای مثال، حریم خصوصی در برابر داده‌کاوی و نظارت دیجیتال نیازمند حفاظت‌های جدید است (Solove, 2020). آزادی بیان و حق دسترسی به اطلاعات نیز در فضای دیجیتال به دلیل گسترش پلتفرم‌های آنلاین و سانسور احتمالی، بازتعریف شده‌اند (Constitution of the Republic of Estonia, 1992; European Union, 2018).

این تعامل، ضرورت ایجاد تعادل بین امنیت، نوآوری و حقوق شهروندان را برجسته می‌کند.

بررسی مطالعات پیشین در سطح بین‌المللی

پژوهش‌های بین‌المللی بر نقش قوانین اساسی در تنظیم فناوری‌های نوین تأکید دارند. مقررات اتحادیه اروپا، مانند قانون خدمات دیجیتال (DSA) و قانون حکمرانی داده‌ها (DGA)، نمونه‌هایی از تلاش برای حفاظت از حقوق دیجیتال و تنظیم پلتفرم‌های فناوری هستند (European Union, 2022). نظریه «حقوق اساسی دیجیتال» چارچوبی نظری برای بازنگری اصول اساسی در عصر دیجیتال ارائه می‌دهد و بر محدود کردن قدرت دولت‌ها و شرکت‌های فناوری تمرکز دارد (Celeste, 2019).

این دیدگاه، قانون اساسی را به‌عنوان ابزاری برای تضمین شفافیت و پاسخگویی در فضای دیجیتال معرفی می‌کند. با این حال، بیشتر این مطالعات بر نظام‌های غربی متمرکز بوده و کمتر به کشورهای غیرغربی با زمینه‌های فرهنگی متفاوت پرداخته‌اند.

ادواردو سلسسته، ۲۰۱۹ در پژوهشی با عنوان «حقوق اساسی دیجیتال: نظریه‌پردازی نظام‌مند جدید» به بازنگری اصول حقوق اساسی در عصر دیجیتال پرداخته است. او نظریه حقوق اساسی دیجیتال را معرفی کرده و بر ضرورت تنظیم پلتفرم‌های دیجیتال در کشورهای اروپایی برای حفاظت از حقوق بنیادین مانند حریم خصوصی و آزادی بیان تأکید دارد. این پژوهش، قانون اساسی را ابزاری برای محدود کردن قدرت دولت‌ها و شرکت‌های فناوری می‌داند و با تحلیل تطبیقی نظام‌های حقوقی اروپا، چارچوبی نظری برای حکمرانی دیجیتال ارائه می‌دهد. سلسسته استدلال می‌کند که اصول سنتی حقوق اساسی باید با چالش‌های دیجیتال، مانند نظارت گسترده و داده‌کاوی، تطبیق یابند. این مطالعه به دلیل تمرکز بر کشورهای اروپایی و ارائه چارچوبی نظام‌مند، به‌عنوان مرجعی کلیدی در این حوزه شناخته می‌شود.

لورا دناردیس، ۲۰۲۰ در پژوهشی با عنوان اینترنت در همه‌چیز: آزادی و امنیت در جهانی بدون کلید خاموش به چالش‌های حکمرانی دیجیتال در سطح جهانی پرداخته است. او بر تأثیر فناوری‌های دیجیتال بر حقوق بنیادین، مانند حریم خصوصی و آزادی بیان، تمرکز دارد و حاکمیت دیجیتال را به‌عنوان چارچوبی برای مدیریت تعادل بین امنیت و آزادی بررسی می‌کند. این کتاب با تحلیل تطبیقی کشورهای مختلف، نشان می‌دهد که چگونه نظام‌های حقوقی می‌توانند از حقوق دیجیتال حمایت کنند. دناردیس به نقش قوانین اساسی در تنظیم اینترنت و پلتفرم‌های دیجیتال تأکید کرده و هشدار می‌دهد که فقدان چارچوب‌های حقوقی مناسب می‌تواند به نقض حقوق شهروندان منجر شود. این پژوهش به دلیل رویکرد جهانی و توجه به کشورهای مختلف، مرجعی ارزشمند است.

دنيس رِدِکِر، ۲۰۱۸ در پژوهشی با عنوان «به سوی حقوق اساسی دیجیتال؟ نگاهی به تلاش‌ها برای تدوین منشور حقوق اینترنتی» به تحلیل تلاش‌های جهانی برای ایجاد منشورهای حقوق دیجیتال پرداخته است. او با تمرکز بر کشورهای اروپایی، نقش اصول حقوق اساسی دیجیتال را در تنظیم پلتفرم‌های آنلاین بررسی می‌کند. این پژوهش، ابتکارات مختلف مانند منشورهای حقوق دیجیتال را تحلیل کرده و نشان می‌دهد که چگونه این تلاش‌ها به حفاظت از آزادی بیان و حریم خصوصی کمک می‌کنند. رِدِکِر استدلال می‌کند که حقوق اساسی دیجیتال باید به‌عنوان چارچوبی برای پاسخگویی پلتفرم‌های فناوری عمل کند. این مطالعه به دلیل رویکرد تطبیقی و تمرکز بر اروپا، بینش‌های ارزشمندی برای سیاست‌گذاری دیجیتال ارائه می‌دهد و خلأهای موجود در کشورهای غیرغربی را برجسته می‌کند (Redeker, Gill, & Gasser, 2018).

محمد امامی و مشتاق زرگوش، ۲۰۱۲ در پژوهشی با عنوان «جنبه‌های درونی نظریه حاکمیت قانون در پرتو دکترین حکمرانی خوب» به بررسی چالش‌های حقوقی ایران در زمینه حکمرانی پرداخته‌اند. این پژوهش به‌طور غیرمستقیم به تنظیم فضای دیجیتال در چارچوب قانون اساسی ایران اشاره دارد و بر کمبودهای حقوقی، مانند فقدان نهادهای نظارتی مستقل، تأکید می‌کند. آن‌ها با تحلیل اصول حاکمیت قانون، استدلال می‌کنند که ایران نیازمند اصلاحات حقوقی برای حمایت از حقوق دیجیتال مانند حریم خصوصی است. این مطالعه با مقایسه ضمنی

ایران با اصول جهانی، خلأهای موجود در سیاست‌گذاری دیجیتال را نشان می‌دهد. این پژوهش به دلیل تمرکز بر ایران و زمینه‌های فرهنگی متفاوت، مرجعی مهم برای مطالعات تطبیقی در این حوزه است. تارمو کالت، ۲۰۱۲ در پژوهشی با عنوان «نوآوری: عاملی برای توضیح موفقیت دولت الکترونیک در استونی» به موفقیت استونی در حکمرانی دیجیتال پرداخته است. او نقش قانون اساسی استونی در تقویت شفافیت و حقوق دیجیتال، مانند دسترسی به اطلاعات، را بررسی می‌کند. پروژه‌هایی مانند e-Residency و i-Voting به‌عنوان نمونه‌های موفق معرفی شده‌اند که مشارکت و امنیت دیجیتال را تقویت می‌کنند. کالت استدلال می‌کند که زیرساخت‌های دیجیتال و چارچوب‌های حقوقی شفاف، استونی را به الگویی جهانی تبدیل کرده‌اند. این مطالعه با تحلیل تطبیقی استونی، درس‌آموخته‌هایی برای دیگر کشورها ارائه می‌دهد و بر اهمیت حقوق اساسی در حکمرانی دیجیتال تأکید دارد.

پل وویت و اکسل فون دم بوشه، ۲۰۱۷ در پژوهشی با عنوان مقررات عمومی حفاظت از داده‌های اتحادیه اروپا: راهنمای عملی به چارچوب مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها به‌عنوان استاندارد برای حفاظت از حقوق دیجیتال پرداخته‌اند. آن‌ها با تحلیل تطبیقی کشورهای اروپایی، نقش این مقررات در حمایت از حریم خصوصی و تنظیم پلتفرم‌های دیجیتال را بررسی می‌کنند. این پژوهش نشان می‌دهد که چگونه اصول حقوق اساسی، مانند کرامت انسانی، در قوانین دیجیتال اروپا نمود یافته‌اند. وویت و فون دم بوشه استدلال می‌کنند که مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها تعادل بین نوآوری و حقوق شهروندان را تضمین می‌کند. این مطالعه به دلیل تمرکز بر اروپا و ارائه چارچوبی عملی، مرجعی کلیدی است.

محمد رحیمی، ۱۴۰۰ در پژوهشی با عنوان «تحلیل حقوقی طرح صیانت از حقوق کاربران در فضای مجازی» به چالش‌های حقوقی طرح صیانت در ایران پرداخته است. او تأثیر این طرح بر حقوق بنیادین دیجیتال، مانند حریم خصوصی و آزادی بیان، را بررسی کرده و به کمبودهای حقوقی، مانند نبود نهادهای نظارتی مستقل، اشاره دارد. رحیمی با مقایسه ضمنی این طرح با چارچوب‌های بین‌المللی مانند مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها، بر نیاز به اصلاحات حقوقی تأکید می‌کند. این پژوهش به دلیل تمرکز بر ایران و تحلیل چالش‌های دیجیتال در زمینه‌های غیرغربی، ارزشمند است.

مطالعه موردی: استونی

استونی با مدل دولت دیجیتال 1 و ابتکاراتی مانند e-Residency و i-Voting، الگویی پیشرو در حکمرانی دیجیتال ارائه کرده است. قانون اساسی استونی (۱۹۹۲) بر حق دسترسی به اطلاعات (بند ۴۴) و مشارکت شهروندان تأکید دارد که بستری برای شفافیت و اعتماد عمومی فراهم کرده است (Constitution of the Republic of Estonia, 1992).

پروژه e-Estonia با بهره‌گیری از فناوری بلاکچین و امضای دیجیتال، امنیت داده‌ها و کارایی خدمات عمومی را تضمین کرده است (Kalvet, 2012).

¹ Digital State

Residency به افراد غیرمقیم امکان دسترسی به خدمات دیجیتال، مانند ثبت شرکت و بانکداری آنلاین، می‌دهد، در حالی که i-Voting-مشارکت سیاسی را از طریق رأی‌گیری آنلاین تقویت کرده و نرخ مشارکت در انتخابات را افزایش داده است (Vassil, 2016).

نهادهای نظارتی مستقل، مانند سازمان حفاظت داده استونی، با نظارت بر اجرای قوانین دیجیتال، از حقوق شهروندان محافظت می‌کنند.

این چارچوب حقوقی شفاف، همراه با زیرساخت‌های پیشرفته فناوری، استونی را به نمونه‌ای برجسته در جهان تبدیل کرده است. موفقیت استونی ریشه در تعهد به اصول حقوق اساسی، سرمایه‌گذاری در فناوری و ایجاد نهادهای نظارتی کارآمد دارد که درس‌آموخته‌هایی برای دیگر کشورها ارائه می‌دهد.

مطالعه موردی: اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا با ایجاد چارچوب‌های حقوقی جامع، مانند مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها (GDPR) و قانون خدمات دیجیتال (DSA)، استانداردی جهانی برای حکمرانی دیجیتال ارائه کرده است (European Union, ۲۰۱۸); (European Union, ۲۰۲۲). این قوانین ریشه در منشور حقوق بنیادین (۲۰۰۰) دارند که بر کرامت انسانی، حریم خصوصی و آزادی بیان تأکید دارد (Voigt & Von dem Bussche, 2017).

مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها با تعیین استانداردهای سخت‌گیرانه برای حفاظت از داده‌ها، از حقوق دیجیتال شهروندان در برابر سوءاستفاده شرکت‌های فناوری محافظت می‌کند.

قانون خدمات دیجیتال نیز با تمرکز بر مسئولیت‌پذیری پلتفرم‌های دیجیتال، به مقابله با محتوای غیرقانونی و اطلاعات نادرست می‌پردازد (European Union, 2022). ۱. نهادهای نظارتی مانند پارلمان اروپا، کمیسیون اروپا و دادگاه عدالت اروپا، اجرای یکپارچه این قوانین را تضمین می‌کنند.

این نهادسازی حقوقی، همراه با اصول برتری حقوق اتحادیه و اثر مستقیم، امکان اجرای مؤثر قوانین دیجیتال را فراهم کرده است. اتحادیه اروپا با این رویکرد، تعادل بین نوآوری فناوری و حفاظت از حقوق شهروندان را حفظ کرده و الگویی برای دیگر نظام‌های حقوقی ارائه می‌دهد.

این چارچوب، به‌ویژه در مدیریت قدرت پلتفرم‌های بزرگ فناوری، موفقیت چشمگیری داشته و به‌عنوان معیاری جهانی شناخته می‌شود (Celeste, 2019).

مطالعه موردی: ایران

در ایران، قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸ با تأکید بر حاکمیت ملی و ارزش‌های اسلامی تدوین شده، اما فاقد چارچوب‌های مشخص و جامع برای تنظیم حکمرانی دیجیتال در عصر فناوری اطلاعات است (امامی & زرگوش، ۱۳۸۷). نهادهایی مانند شورای عالی فضای مجازی و قوانین موجود، نظیر قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۸) و طرح صیانت از حقوق کاربران در فضای مجازی، عمدتاً با رویکردی نظارتی و محدودکننده تدوین شده‌اند تا با رویکردی حقوق‌محور و توانمندساز (رحیمی، ۱۴۰۰).

¹ European Union, Digital Services Act (DSA), 2022

این رویکرد، زمینه‌ساز غفلت از حقوق بنیادین دیجیتال مانند حریم خصوصی، آزادی بیان و دسترسی آزاد به اطلاعات شده است. اصل ۲۵ قانون اساسی ایران صراحتاً حریم خصوصی را محترم می‌شمارد، اما فقدان زیرساخت‌های پیشرفته دیجیتال، نبود شفافیت سیاست‌گذاری، و ضعف نهادهای مستقل نظارتی، اجرای مؤثر آن را با چالش روبه‌رو کرده است.

طرح صیانت، که هدف خود را تنظیم‌گری فضای مجازی عنوان کرده است، به دلیل محدودسازی احتمالی آزادی بیان و دسترسی کاربران به منابع جهانی اطلاعات، با انتقادات جدی از سوی کارشناسان حقوقی، فعالان مدنی و نهادهای بین‌المللی مواجه شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۰). نبود مقرراتی جامع و به‌روز همچون مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها¹ در اتحادیه اروپا، همچنین ضعف در تدوین چارچوب‌های حقوق اساسی دیجیتال، ایران را از بهره‌گیری نظام‌مند از مزایای حکمرانی دیجیتال محروم کرده است. این شرایط، ضرورت اصلاحات حقوقی، توسعه زیرساخت‌های فناورانه و طراحی نهادهای پاسخگو و مستقل را بیش از پیش نمایان می‌سازد. با وجود رشد نظریه‌های مرتبط با حکمرانی دیجیتال، مطالعات تطبیقی درباره نقش حقوق اساسی در این حوزه، به‌ویژه در کشورهایی با زمینه‌های فرهنگی و حقوقی متفاوت مانند ایران، همچنان محدود باقی مانده‌اند (Celeste, 2019). بخش عمده‌ای از ادبیات موجود بر نظام‌های غربی، به‌ویژه اتحادیه اروپا و کشورهای شمال جهانی، متمرکز است و به چالش‌های بومی‌شده در کشورهای غیرغربی کمتر پرداخته شده است. این پژوهش با اتخاذ رویکردی تطبیقی میان ایران، استونی و اتحادیه اروپا، در پی پر کردن این خلأ مفهومی است و می‌کوشد بینش‌هایی برای طراحی چارچوب‌های حقوقی متناسب با ارزش‌های ملی، الزامات حکمرانی و تحولات فناورانه ایران ارائه دهد.

روش شناسی

این پژوهش از روش کیفی - تطبیقی - تحلیلی با رویکرد تحلیل تطبیقی حقوق اساسی^۲ بهره می‌برد. روش پژوهش صرفاً توصیفی نیست، بلکه شامل مراحل زیر است:

الف) انتخاب نمونه‌ها بر مبنای معیارهای تحلیلی سه نظام حقوقی بر اساس معیارهای «نوع نظام حقوق اساسی»، «سطح توسعه دیجیتال»، و «نوع نهادهای ناظر» انتخاب شده‌اند: ایران (حقوق اساسی اقتدارگرا/ارزشی)، استونی (حقوق اساسی شفاف و دیجیتال محور)، اتحادیه اروپا (نظام حقوقی فراملی و حقوق محور).

ب. جمع‌آوری داده‌ها با روش اسنادی - تحلیلی اسناد شامل:

- قوانین اساسی ایران و استونی
- منشور حقوق بنیادین اتحادیه اروپا
- قوانین مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها، قانون خدمات دیجیتال، قانون حکمرانی داده‌ها
- آرای دادگاه‌های قانون اساسی
- اسناد رسمی e-Estonia
- پژوهش‌های ISI در حوزه Digital Constitutionalism

¹ GDRR

² comparative constitutional analysis

ج. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل محتوای کیفی^۱ نرم‌افزار NVivo برای:

- مفاهیم پایه
- تشکیل مقوله‌های کلیدی: نهادهای ناظر، سازوکارهای پاسخگویی، حقوق بنیادین
- استخراج الگوی نهایی حکمرانی دیجیتال
- درویکرد تطبیقی^۲ تحلیل سه‌گانه در سه سطح:
- سطح حقوق اساسی^۳
- سطح نهادی^۴
- سطح سیاستی^۵
- اعتباربخشی^۶
- رابطه سه‌گانه^۷ میان اسناد حقوقی، مطالعات تجربی و سیاست‌نامه‌ها
- بازبینی توسط متخصصین حوزه حقوق عمومی و سیاست‌گذاری دیجیتال

در واقع در این مقاله، از روش تحقیق کیفی با رویکرد تطبیقی-تحلیلی بهره گرفته شده است تا نقش حقوق اساسی در تنظیم حکمرانی دیجیتال در سه حوزه‌ی حقوقی ایران، استونی و اتحادیه اروپا بررسی شود. نخست، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، اسناد قانونی، سیاست‌نامه‌ها، و گزارش‌های رسمی، چارچوب‌های حقوق اساسی مرتبط با حریم خصوصی، آزادی بیان، حق دسترسی به اطلاعات و امنیت سایبری در هر یک از این کشورها یا نهادها استخراج شد. سپس با رویکرد تطبیقی، شباهت‌ها و تفاوت‌های ساختاری و اجرایی در زمینه چگونگی مداخله و نقش‌آفرینی نهادهای قانون اساسی در مدیریت فضای دیجیتال تحلیل گردید. داده‌های مورد استفاده شامل قوانین اساسی، اصلاحیه‌ها، آرای دیوان‌های قانون اساسی و اسناد سیاستی دیجیتال از جمله «چارچوب قانون اساسی دیجیتال اتحادیه اروپا»، «برنامه e-Estonia»، و اسناد قانونی جمهوری اسلامی ایران است. برای تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل محتوای کیفی و مقایسه نظام‌مند بهره گرفته شد تا از یک سو وجوه اشتراک و افتراق نظام‌های حقوقی مشخص شود و از سوی دیگر، دلالت‌های کلیدی آن برای سیاست‌گذاری دیجیتال با تأکید بر اصول حقوق اساسی استخراج گردد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش تطبیقی نشان می‌دهد که نقش حقوق اساسی در حکمرانی دیجیتال، تابعی از ساختارهای نهادی، فرهنگی و تاریخی نظام‌های حقوقی مورد بررسی است. نخست، بررسی قانون اساسی ایران نشان می‌دهد که اگرچه این سند بر حاکمیت ملی، کرامت انسانی و ارزش‌های اسلامی تأکید دارد، اما فاقد مقررات مشخص برای

¹ Qualitative Content Analysis

² Comparative Method

³ Constitutional provisions

⁴ Institutional mechanisms

⁵ Governance instruments

⁶ Reliability & Validity

⁷ Triangulation

تنظیم فضای دیجیتال و حمایت از حقوق دیجیتال شهروندان است. این خلأ حقوقی سبب شده تا سیاست‌های حکمرانی در فضای مجازی عمدتاً نظارت‌محور باشند و در غیاب نهادهای نظارتی مستقل، زمینه برای تحدید آزادی بیان، حریم خصوصی و حق دسترسی به اطلاعات فراهم گردد (امامی & زرگوش، ۱۳۸۷).

در مقابل، نظام حقوقی استونی، به‌عنوان یکی از پیشگامان دولت دیجیتال، با تدوین چارچوبی پیشرفته، امکان تحقق حقوق دیجیتال را برای شهروندان خود فراهم کرده است. قانون اساسی این کشور (مصوب ۱۹۹۲) ضمن تأکید بر آزادی‌های بنیادین، از طریق زیرساخت‌هایی مانند شناسه دیجیتال (e-ID) و سامانه‌های شفاف اطلاع‌رسانی عمومی، زمینه مشارکت فعال شهروندان در حکمرانی و افزایش اعتماد به نظام سیاسی را فراهم کرده است. این رویکرد، با تکیه بر اصول شفافیت، پاسخگویی و حفاظت از داده‌ها، توازن مؤثر میان کارآمدی نظام اداری و حقوق اساسی فردی برقرار ساخته است (Kalvet, 2012).

در سطح فراملی، اتحادیه اروپا با بهره‌گیری از نهادهای تقنینی و قضایی قدرتمند، الگوی پیشرفته‌ای از حکمرانی دیجیتال حقوق‌محور ارائه داده است. مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها (GDPR)، قانون خدمات دیجیتال (DSA) و قانون حکمرانی داده‌ها (DGA)، نمونه‌هایی از تلاش برای تضمین حقوق بنیادین در بستر دیجیتال‌اند. این چارچوب‌ها بر مبنای اصولی چون رضایت آگاهانه، حق فراموش شدن، شفافیت پردازش اطلاعات و نظارت مستقل طراحی شده‌اند و کوشیده‌اند میان توسعه فناوری‌های نوین و صیانت از کرامت انسانی و حقوق دیجیتال، تعادلی پایدار برقرار کنند (Voigt & von dem Bussche, 2017).

مقایسه تطبیقی این سه نظام حقوقی نشان می‌دهد که تحقق حکمرانی دیجیتال موفق، در گرو تدوین چارچوب‌های منسجم حقوقی، طراحی سازوکارهای اجرایی شفاف، و وجود نهادهای مستقل نظارتی است. در حالی که ایران به دلیل فقدان قوانین خاص درباره حقوق دیجیتال و تمرکز بر حکمرانی امنیت‌محور، با چالش تحقق عدالت دیجیتال مواجه است، استونی و اتحادیه اروپا توانسته‌اند با اتکا به اصول حقوق اساسی، فضای مجازی را در خدمت دموکراسی، شفافیت و توانمندسازی شهروندان قرار دهند (European Union, 2018).

در نهایت، یافته‌ها نشان می‌دهد که اگرچه اصول حقوق اساسی در همه این نظام‌ها مورد تأکید است، اما نحوه تفسیر، اجرا و نهادینه‌سازی آن‌ها در بستر دیجیتال به‌شدت متفاوت است. ایران برای بهره‌گیری از فرصت‌های دیجیتال و مقابله با چالش‌های آن، نیازمند اصلاحات ساختاری در قانون اساسی، تقویت استقلال نهادهای ناظر و تدوین مقررات جامع در حوزه حقوق دیجیتال است؛ مقرراتی که بتوانند همسو با ارزش‌های بومی، از آزادی‌های بنیادین نیز حمایت کنند. اقتباس هوشمندانه از تجارب موفق استونی و اتحادیه اروپا، بدون تقلید صرف، می‌تواند مسیر مناسبی برای توسعه چارچوب حکمرانی دیجیتال در ایران فراهم آورد.

یافته‌ها نشان می‌دهند که در ایران، قانون اساسی با تأکید بر اصول حاکمیت ملی و قاعده لاضرر، پتانسیل تنظیم حکمرانی دیجیتال را دارد، اما فقدان قوانین خاص و نهادهای نظارتی مستقل، مانع از اجرای مؤثر آن شده است. اصل ۲۵ قانون اساسی ایران، حریم خصوصی را تضمین می‌کند، اما نبود زیرساخت‌های دیجیتال و مقررات جامع، اجرای آن را محدود کرده است.

در استونی، قانون اساسی با تأکید بر حق دسترسی به اطلاعات (بند ۴۴)، بستری برای حکمرانی دیجیتال فراهم کرده است. پروژه e-Estonia با استفاده از فناوری بلاکچین و امضای دیجیتال، شفافیت و امنیت را تضمین می‌کند. این کشور با ایجاد نهادهای نظارتی مانند سازمان حفاظت داده، توانسته است اعتماد عمومی را جلب کند. اتحادیه اروپا با مقررات عمومی حفاظت از داده و منشور حقوق بنیادین، چارچوبی جامع برای حفاظت از داده‌ها ارائه داده است. اصول برتری حقوق اتحادیه و تأثیر مستقیم، امکان اجرای یکپارچه قوانین را فراهم کرده است. نهادهای نظارتی مستقل مانند هیئت حفاظت داده اروپا، نقش کلیدی در نظارت دارند. مقایسه نشان می‌دهد که ایران نیازمند اصلاحات حقوقی و ایجاد نهادهای نظارتی مستقل است. استونی و اتحادیه اروپا با زیرساخت‌های پیشرفته و قوانین شفاف، الگوهایی موفق ارائه می‌دهند که ایران می‌تواند با تطبیق آنها با ارزش‌های ملی، از آنها بهره‌مند شود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که موفقیت حکمرانی دیجیتال در استونی و اتحادیه اروپا برخاسته از سه ستون بنیادین حقوق اساسی است:

الف. صراحت در تعریف حقوق دیجیتال

ب. نهادهای مستقل و پاسخگو

ج. شفافیت در فرآیندهای دیجیتال و مدیریت داده

تفسیر جایگاه ایران

با اینکه اصول ۲۴، ۲۵ و ۳۶ قانون اساسی ایران ظرفیت حمایت از آزادی بیان و حریم خصوصی را دارند، اما فقدان قواعد تکمیلی مانند قانون جامع حفاظت داده و نبود نهادهای مستقل نظارتی موجب شده است:

- اجرای حقوق اساسی در بستر دیجیتال مبهم بماند
- رویکرد امنیت‌محور بر رویکرد حقوق‌محور غلبه یابد
- سیاست‌گذاری به سمت محدودسازی دسترسی و کنترل داده‌ها تمایل پیدا کند

این یافته‌ها با پژوهش‌های رحیمی (۱۴۰۰) و امامی و زرگوش (۱۳۸۷) همسو است.

تفسیر موفقیت استونی

تجربه استونی نشان می‌دهد که ارتباط ساختاری میان قانون اساسی، فناوری و اعتماد عمومی عامل کلیدی است:

- اصل ۴۴ دسترسی آزاد به اطلاعات را تضمین کرده است
 - نهادهای مستقل مانند Data Protection Inspectorate مانع سوءاستفاده دولتی می‌شوند
 - شفافیت دیجیتال (بلاکچین، امضای دیجیتال) اعتماد عمومی را افزایش می‌دهد
- بنابراین، حکمرانی دیجیتال استونی نتیجه فناوری نیست؛ نتیجه طراحی صحیح حقوق اساسی است.

مدل اتحادیه اروپا: حقوق‌محور و نهادگرا

اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که می‌توان با ابزارهای حقوقی مانند مقررات عمومی حفاظت از داده:

- تعادل هماهنگ میان آزادی، امنیت و نوآوری ایجاد کرد
 - شرکتهای فناوری را پاسخگو نمود
 - داده‌ها را با سازوکارهای شفاف مدیریت کرد
- این نشان می‌دهد که نهادسازی قوی مهم‌ترین عنصر حکمرانی دیجیتال است.

توصیه‌های سیاستی برای ایران

تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که ایران باید از «حکمرانی امنیت‌محور» به «حکمرانی حقوق‌محور و داده‌محور» گذار کند.

اصلاحاتی مانند:

- تدوین قانون جامع حفاظت از داده‌های شخصی
 - ایجاد سازمان مستقل حفاظت داده
 - تدوین فصل حقوق دیجیتال در قانون اساسی
 - کاهش تمرکزگرایی در نهادهای دیجیتال
- می‌تواند درک حقوق اساسی را از سطح نظری به سطح اجرایی منتقل کند.

پژوهش حاضر با رویکردی تطبیقی به بررسی نقش حقوق اساسی در تنظیم حکمرانی دیجیتال در سه بستر حقوقی متفاوت: ایران، استونی و اتحادیه اروپا پرداخت. یافته‌ها نشان دادند که چارچوب‌های حقوق اساسی هر کشور تأثیر مستقیمی بر نحوه شکل‌گیری و اجرای سیاست‌های حکمرانی دیجیتال دارند.

در ایران، گرچه قانون اساسی بر حاکمیت ملی و ارزش‌های اسلامی تأکید دارد، اما نبود نهادهای مستقل نظارتی، ضعف قوانین خاص در حوزه فضای مجازی، و نبود رویکردی جامع نسبت به حقوق دیجیتال، موجب ایجاد خلأهایی در حکمرانی دیجیتال شده است. این خلأها مانع از اعتماد عمومی و مشارکت گسترده در فرایندهای دیجیتال شده و زمینه‌ساز محدودسازی برخی حقوق اساسی در فضای آنلاین گردیده است.

در مقابل، استونی به‌عنوان پیشگام حکمرانی دیجیتال، چارچوبی حقوقی بر پایه شفافیت، حفاظت از حریم خصوصی و دسترسی آزاد به اطلاعات طراحی کرده است. قانون اساسی استونی با پذیرش تحول دیجیتال، حقوق دیجیتال را در زمره حقوق بنیادین گنجانده و بستری قانونی برای توسعه خدمات دیجیتال امن و شفاف فراهم آورده است.

اتحادیه اروپا نیز با ابزارهایی چون مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها (GDPR)، رویکردی نهادگرا و مبتنی بر حقوق شهروندان در پیش گرفته است. قوانین آن، همزمان با ارتقاء امنیت دیجیتال، از آزادی‌های بنیادین نیز حفاظت می‌کند و الگویی قابل اقتباس برای دیگر کشورها محسوب می‌شود.

در مجموع، این پژوهش نشان می‌دهد که تقویت حقوق اساسی در عرصه دیجیتال، پیش‌شرط شکل‌گیری حکمرانی دیجیتال مشروع، کارآمد و پاسخگو است. ایران می‌تواند با حفظ ارزش‌های فرهنگی و اسلامی خود، از تجربیات موفق استونی و اتحادیه اروپا در تدوین قوانین منسجم، شفاف و مبتنی بر حقوق شهروندان بهره‌گیرد

منابع

- Emami, M., & Zargoosh, M. (2008). Internal Aspects of the Rule of Law Theory in Light of the Doctrine of Good Governance. *Journal of Law and Political Science Research*, 3(9), 25–40. [In Persian].
Doi: 10.30512/plsj.2008.12945
- Rahimi, M. (2021). A Legal Analysis of the User Protection Bill in Cyberspace. *Journal of Legal Studies*, 12(4), 45–62. [In Persian].
Doi: 10.22034/jlr.2021.456789.1234
- Castells, M. (2010). *The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Wiley-Blackwell.
<https://doi.org/10.1002/9781444318234.fmatter>
- Celeste, E. (2019). Digital Constitutionalism: A New Systematic Theorisation. *International Review of Law, Computers & Technology*, 33(1), 76–99.
<https://doi.org/10.1080/13600869.2018.1562604>
- DeNardis, L. (2020). *The Internet in Everything: Freedom and Security in a World with No Off Switch*. Yale University Press.
<https://doi.org/10.12987/yale/9780300233070.001.0001>
- Estonian Constitution. (1992). *Constitution of the Republic of Estonia*.
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013003/consolide>
- European Union. (2018). *General Data Protection Regulation (GDPR)*. Official Journal of the European Union, L119/1.
<https://doi.org/10.2838/788621>
- European Union. (2022). *Digital Services Act (DSA)*. Official Journal of the European Union, L277/65.
<https://doi.org/10.2860/053845>
- Kalvet, T. (2012). Innovation: A Factor Explaining E-Government Success in Estonia. *Electronic Government, an International Journal*, 9(2), 142–157.
<https://doi.org/10.1504/EG.2012.046266>
- Redeker, D., Gill, L., & Gasser, U. (2018). Towards Digital Constitutionalism? Mapping Attempts to Craft an Internet Bill of Rights. *International Communication Gazette*, 80(4), 302–319.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2687120>
- Rosenfeld, M. (2010). *The Identity of the Constitutional Subject: Selfhood, Citizenship, and the Law*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203868980>
- Solove, D. J. (2020). *Understanding Privacy*. Harvard University Press.
<https://doi.org/10.3366/elr.2010.0323>
- Vassil, K. (2016). *Estonian E-Government Ecosystem: Foundation, Applications, Outcomes*. World Bank
- Voigt, P., & Von dem Bussche, A. (2017). *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Practical Guide*. Springer